

*В. О. Жамардій, Полтавський національний педагогічний університет імені
В. Г. Короленка*

АНАЛІЗ ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ УМІНЬ І НАВИЧОК У НАВЧАЛЬНО-ТРЕНУВАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

Жамардій В. О.

Аналіз підходів до визначення сутності умінь і навичок у навчально-тренувальній діяльності студентів

У статті розглядаються теоретичні засади вироблення спеціальних умінь і навичок студентів. Проаналізовано розмаїття поглядів науковців з даної проблеми.

Ключові слова: знання, уміння, навички.

Жамардій В. А.

Анализ подходов к определению сущности умений и навыков в учебно-тренировочной деятельности студентов

В статье рассматриваются теоретические подходы к пониманию сущности понятий „умения” и „навыки”. Проанализировано разнообразие взглядов исследователей по данной проблеме.

Ключевые слова: знания, умения, навыки.

Визначальною рисою розвитку освіти в Україні є перехід до особистісно орієнтованої моделі навчання та виховання, організації психологічних та педагогічних умов, що сприяють становленню індивідуальності, розвитку її внутрішніх можливостей, прагнень, потреб та інтересів. Педагогічною наукою проводиться пошук засобів, які забезпечують ефективність навчання і водночас створюють умови для самовираження, самовдосконалення студентів у різних видах діяльності. Одним із основних завдань вищої школи є вироблення умінь і навичок студентів, оскільки вони є підґрунтям розвитку повноцінного сприйняття студентами навчального матеріалу, засвоєння ними світоглядних, моральних, суспільно-політичних понять, становлення особистості в цілому.

Дослідження різних аспектів вироблення умінь і навичок студентів є однією з найважливіших проблем вищої школи. Вивченням цієї проблеми займалось широке коло дослідників. Психолого-педагогічні аспекти вироблення знань, умінь і навичок відображені в працях М.В. Гриньової, С.І. Кисельгофа, Є.О. Мілеряна, А.М. Москаленко, К.К. Платонова, Н.Ф. Тализіної, К.Д. Ушинського. До обґрунтування особливостей та закономірностей вироблення загальноосвітніх умінь і навичок звертають свої наукові зацікавлення С.І. Архангельський, Г.А. Атанов, Е.М. Кабанова-Меллер, О.М. Левинов, Н.А. Лошкарьова, О.В. Усова. Дидактичний аспект даної проблеми висвітлюють Ю.Бабанський, С.Баранов, В.Онищук. З'ясуванню шляхів, форм і методів вироблення умінь присвячують свої праці Н.Бежанова, З.Захарчук, Н.Карапузова, Я.Кодлюк, Г.Селевко, Н.Скрипченко, О.Снісаренко, Л.Спірін, А.Супрун.

Проведений аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчив, що важливими складовими підготовки студентів у виші є вміння та навички, які повинні забезпечити готовність до навчальної та професійної діяльності. При цьому, окреслена проблема не знайшла цілісного опрацювання в дослідженнях науковців. Основними досягненнями педагогічної науки є обґрунтування значення умінь для успішного оволодіння студентами знаннями і навичками зі спеціальних предметів, визначення сутності понять „вміння” і „навички”, розробка методики їх вироблення. Забезпечення високого рівня розвитку вмінь і навичок виступає однією з головних дидактичних цілей навчального процесу.

Мета статті – висвітлити основні теоретичні засади вироблення умінь і навичок студентів, проаналізувати погляди сучасних науковців з даної проблеми.

Терміни „вміння” і „навички” деколи ототожнюють, визначають схожими, взагалі плутають, розглядають як доповнення один одного: на основі отриманих знань виробляється вміння – на основі виробленого вміння під час багаторазового повторення тієї чи іншої операції виконання її стає автоматичним – виробляється навичка.

В енциклопедичному словнику термін „уміння” тлумачиться як „здатність людини виконувати будь-яку діяльність або окремі дії на основі отриманого раніше досвіду, знання виконання даної дії” [1, с. 552].

Філософський словник трактує поняття „уміння” як сплав навичок та знань, що визначає чіткість виконання будь-якої діяльності, і вважається засобом застосування засвоєних знань на практиці, це значно складніше утворення освіти, ніж навички або знання, взяті окремо [2]. У „Педагогічній енциклопедії” відмічається, що „уміння – це можливість ефективно виконувати дію (діяльність) у відповідності з цілями й умовами, в яких доводиться діяти. Надбані людиною уміння не тільки визначають якість її діяльності та збагачують її досвід, але й можуть стати свідченням рівня загального розумового розвитку людини. Легкість і швидкість оволодіння уміннями говорить про високий рівень здібностей людини” [3, с. 362].

Психологи під умінням розуміють освоєний суб'єктом спосіб виконання дії, яка забезпечується сукупністю придбаних знань і навичок. Виробляється шляхом вправління і створює можливість виконання дії не тільки в звичних, але й умовах, що змінилися. У сукупності з навичками і знаннями уміння забезпечує правильне відображення в уявленнях і мисленнях світу, законів природи і суспільства, взаємин людей, місця людини в суспільстві та її поведінки [4].

Ю.К. Бабанський характеризує уміння, як свідоме володіння яким-небудь прийомом діяльності [5].

К.К. Платонов визначає уміння як „результат педагогічної роботи” з учнем. У їх структуру, водночас із знаннями та навичками, входить творче мислення, яке покладається в основу творчої діяльності [6]. Учений характеризує уміння як здатність людини виконувати будь-яку діяльність або дію на базі раніше отриманого досвіду

В.А. Козаков розглядає уміння як здатність людини продуктивно виконувати роботу щодо перетворення предмета в продукт в нових умовах. Відтак вміння включає уявлення, знання, навички концентрації, розподілу і

переключення уваги, навички сприйняття, мислення, самоконтролю і регулювання діяльності [7].

В. Онищук вказує, що уміння у своїй основі є творчими діями. Вони не можуть бути автоматизованими, так як відображають готовність людини до прийняття рішень і їх реалізації, які постійно змінюються. Уміння передбачає використання раніше набутого досвіду, певних знань, без яких немає вмінь. Вони включають у себе екстеріоризацію – втілення знань у фізичну або розумову дію [8].

Оскільки вміння є важливим засобом успішної діяльності, їх вироблення повинні приділяти належну увагу, бо це є показником майстерності людини, її „вмілості”. Вміння характеризуються „варіативною адекватністю” засобів досягнення мети по відношенню до зміни умов діяльності. Останнє можливе тому, що вміння забезпечується синтезом властивостей особистості (вольових, розумових, чуттєвих) і є засобом свідомої, цілеспрямованої, довільної, творчої праці.

Важливим параметром вміння виступає його практично дієвий характер. Цей параметр входить як у визначення вміння так і аналіз умов його вироблення (в якості такого називається органічне поєднання теорії з практикою).

Згідно Е.О. Мілеряну, „вміння – це заснована на знаннях і навичках готовність людини виконувати певну діяльність в мінливих умовах її перебігу. Уміння виконувати певну дію – це володіння необхідними знаннями і технічними прийомами її виконання (навичками) і здатність застосовувати їх при розв’язуванні завдань в нових умовах” [9, с. 371].

І.Я. Лернер, К.К. Платонов вважають, що вмінням, особливо вмінням широкого характеру, завжди передує накопичення знань, тобто воно включають у себе в якості ланцюгів спеціальні навички. І.Я. Лернер вважає, що навички є операція, спосіб виконання якої доведено до автоматизму, тобто майже не контролюються свідомістю, а уміння – це спосіб дії, який складається з упорядкованого ряду операцій, які мають загальну мету, та засвоєних до

ступеня готовності застосовувати їх в варіативних ситуаціях. Уміння можуть бути засвоєні на різних ступенях досконалості і завжди контролюються свідомістю [10].

Академік С.У. Гончаренко зазначає, що „набуток умінь є складним процесом аналітико-синтетичної діяльності кори великих півкуль головного мозку, в ході якого створюються і закріплюються асоціації між завданням, необхідними для його виконання, знаннями та застосуванням знань на практиці. Формування умінь проходить кілька стадій. Спочатку – ознайомлення з умінням, усвідомлення його смислу, потім початкове оволодіння ним. Нарешті, самостійне й дедалі точніше виконання практичних завдань. Учений визначає уміння як здатність належно виконувати певні дії, засновані на доцільному використанні людиною набутих знань і навичок” [11, с. 338].

М.М. Фіцула, говорячи про вміння, стверджує, що розглядають різні види вмінь – первинні вміння, близькі до навичок, тобто такі, що піддаються автоматизації дій, і вторинні вміння, які відрізняються від навичок. Вторинними вміннями називають такі дії, які принципово не можуть бути автоматизовані, оскільки не мають однозначного правила в своїй основі й передбачають елементи творчості [12].

Аналізуючи наукову літературу, ми бачимо, що найчастіше уміння пов'язують із здатністю виконувати певну діяльність, яка спрямована на досягнення конкретної мети. Виходячи з цього, вважаємо доцільним розглядати вміння як здатність здійснювати будь-яку діяльність у відповідності з поставленою метою.

Навички, за педагогічним словником, – „дії, складові частини яких у процесі формування стають автоматичними. За наявності навичок діяльність людини відбувається швидше і продуктивніше. Навички необхідні в усіх видах діяльності: навчальній, трудовій, ігровій тощо. Формуються навички на основі застосування знань про відповідний спосіб дії шляхом цілеспрямованих планомірних вправлень” [11, с. 221].

П.А. Рудик називає навичку дією, доведену до певної міри досконалості, виконувану правильно, швидко і економно (легко), з високим кількісним і якісним результатом. Характерними її особливостями вважає: 1) цілісність виконуваної дії; 2) усвідомлений характер виконання; 3) виникнення і розвиток у процесі життєдіяльності, учіння і виховання; 4) відома міра автоматизації рухів [13].

З психологічного погляду навичка – „дія, сформована шляхом повторення, яка характеризується високим ступенем освоєння та відсутністю поелементного свідомого регулювання і контролю. На формування навичок впливають наступні емпіричні фактори: 1) мотивація, навченість, прогрес у засвоєнні, вправа, підкріплення, формування в цілому або частинами; 2) для з'ясування змісту операції – рівень розвитку суб'єкта, наявність знань, умінь, спосіб пояснення змісту операції, зворотний зв'язок; 3) для оволодіння операцією – повнота з'ясування її змісту, поступовість переходу від одного рівня оволодіння до іншого за певними показниками. Різні сполучення цих факторів створюють різні картини процесу формування навички: швидкий прогрес на початку та уповільнений наприкінці, або навпаки” [4, с. 266 – 267].

В.В. Клименко характеризує навички як завчені способи вирішення психомоторних завдань системами рухів, які відрізняються динамічністю і структурною сталістю. „Навички – дії, які внаслідок багаторазового повторення розв'язання завдання стали автоматичними, регулюються програмами, що зберігаються у пам'яті” [14, с. 310]. Учений виділяє три головних етапи вироблення навички: 1) початкове розучування; 2) заглиблене, детальне розучування; 3) закріплення і подальше вдосконалювання дії.

М.А. Фомін вважає, що навичку слід розглядати як багатокomпонентну систему, до якої входять аферентний, еферентний, вегетативний і центральний компоненти. Учений стверджує, що вироблення навички є багатостороннім процесом. Від елементарних умінь, складових рухової діяльності людини, що стали в результаті неодноразового повторення навичками, здійснюється перехід до синтезування цілого ряду навичок і вмінь вищого порядку Це відбувається

через заперечення елементарного вміння навичкою, а потім досконалішим умінням. Навичка в цій системі є не що інше, як освоєне вміння вирішувати певне завдання [15].

А.В. Родіонов визначає навичку – як „спосіб виконання дій, характеризується високим ступенем автоматизації, що досягається багаторазовим повторенням або вирішенням аналогічних за типом завдань” [16, с. 112]. Одним з вирішальних чинників навички вважає її якість, що визначається через доцільність, адекватність дії умовам виконання.

Проаналізувавши загальнонаукові підходи до тлумачення поняття „навички”, ми схильні розглядати навички як автоматизовані дії, які є результатом вправляння у їх виконанні. Для вироблення навичок величезне значення має свідоме ставлення студентів до навчання, чітке розуміння цілей і завдань, що стоять перед ними, активне прагнення досягти найкращих результатів.

Вироблення умінь і навичок – найважливіша умова підготовки студентів до навчально-тренувальної діяльності, шлях встановлення зв'язку теорії з практикою. Їх застосування стимулює навчальну діяльність, викликає упевненість студентів у своїх силах. Знання стають засобом впливу на предмети та явища дійсності, а уміння і навички – знаряддям практичної діяльності. Вироблення умінь і навичок здійснюється в найрізноманітніших видах діяльності і багато в чому залежить від характеру навчального предмета, специфіки змісту досліджуваного явища. Його можна педагогічно організувати шляхом виконання вправ, практичної діяльності. Застосування знань підсилює мотивацію до навчання, робить знання більш міцними, реально осмисленими.

Таким чином, уся робота спрямована на те, щоб практична діяльність студентів стала їхнім внутрішнім надбанням, яке вони могли б використовувати в своїй життєдіяльності. Для того, щоб у студентів вироблялися необхідні уміння і навички потрібно поставити перед ними мету, сформулювати мотив і правильно організувати діяльність. Від успішного вироблення умінь і навичок

залежать дієвість знань, підготовленість студентів до самоосвіти та саморозвитку.

Перспективи подальших розвідок полягають у розробці методики вироблення спеціальних умінь і навичок студентів вищих навчальних закладів на заняттях з пауерліфтингу.

Література

1. Большой советский энциклопедический словарь. – М. : Советская энциклопедия, 1990. – 1631 с.

2. Філософський словник / [за ред. В. І. Шинкарука]. – К. : Голов. ред. УРЕ, 1986. – 800 с.

3. Педагогическая энциклопедия / [под ред. И. А. Каирова и др.]. – М. : Советская энциклопедия, 1964. . 4. – 1968. – 911 с.

4. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник / В. Б. Шапар. – Х. : Прапор, 2007. – 640 с.

5. Бабанский Ю. К. Педагогика / Ю. К. Бабанский. – М. : Педагогика, 1984. – 368 с.

6. Платонов К. К. Структура и развитие личности / К. К. Платонов. – М. : Наука, 1986. – 254 с.

7. Козаков В. А. Самостоятельная работа студентов и ее информационно-методическое обеспечение / В. А. Козаков. – К. : Вища школа, 1990. – 248 с.

8. Онищук В. А. Урок в современной школе / В. А. Онищук. – М. : Просвещение, 1986. – 158 с.

9. Психологічна енциклопедія / [автор-упоряд. О. М. Степанов]. – К. : Академвидав, 2006. – 424 с.

10. Лернер И. Я. Процесс обучения и его закономерности / И. Я. Лернер. – М. : Знание, 1980. – 96 с.

11. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.

12. Фіцула, М. М. Педагогіка : навчальний посібник / М. М. Фіцула. – К. : Академвидав, 2006. – 560 с.
13. Рудик П. А. Психологія / П. А. Рудик. – М. : Фізкультура и спорт, 1958. – 501 с.
14. Клименко В. В. Психологія спорту : навчальний посібник для студентів вузів / В. В. Клименко. – К. : МАУП, 2007. – 428 с.
15. Фомин Н. А. Физиологические основы двигательной активности / Н. . Фомин, Ю.Н. Вавилов. – М. : Фізкультура и спорт, 1991. – 223 с.
16. Психологія фізической культури и спорта : учебник для студентів вузов / [ред. А. В. Родионов]. – М. : Академия, 2010. – 366 с.

Zhamardiy V.O.

The analysis of approaches of the essence of skills and abilities in educational and training activity of students

Theoretical approaches to understanding of the essence of „skills” and „abilities” are under consideration in the article. The variety of academic views to the investigated problem is analysed.

Key-words: knowledge, skills, abilities.

Відомості про автора

Жамардій Валерій Олександрович – аспірант кафедри педагогічної майстерності та менеджменту Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка. Основні наукові інтереси зосереджені навколо проблематики вироблення спеціальних умінь і навичок студентів вищих навчальних закладів на заняттях з пауерліфтингу.

Стаття надійшла до редакції 21.12.2012

Прийнято до друку 25.01.2013